

KÜLTÜR KURUMLARIMIZIN OLUŞMASINDA ATATÜRK'ÜN ROLÜ

MAHMUT TEZCAN*

Kültür konusu, ülkemizin her zaman gündeminde olan bir konudur. Yabancı kültür, milli kültür, kültürel yozlaşma, uygarlık gibi kavramları günlük yaşamımızda her zaman işitir ve kullanırız. Bu kavramların ülkemizde çok sık kullanılmasının temel nedeni, ülkemizin hızlı bir toplumsal değişme sürecinde bulunmasındandır. Toplum değişirken, kültür de değişmektedir. Özellikle sanayileşme sürecine geçiş içerisinde olan toplumumuzda kültürel değişmeler kaçınılmaz bir duruma gelmiştir.

Bu konuşmamızda önce, kültüre ilişkin temel kavramlar ve bunların tanımları, önemi üzerinde kuramsal açıklamalarda bulunduktan sonra, ulu önder Atatürk'ün bu konudaki çalışmaları, katkıları, onun bu kavrama bakışı, hangi kurumların geliştigi gibi konular üzerinde durulacaktır.

I. Kültür Kavramına İlişkin Kuramsal Açıklamalar

Kültür kavramı, sosyolog ve antropologları çok ilgilendirmiş, bu konuda çok çeşitli tanımlar verilmiştir.

Kültür

A. Kavram ve Tanımı

Günlük yaşamda kullandığımız "kültürlü insan" kavramı, sanat, müzik, felsefe gibi konularda genel bilgi, düşünüş ve beğeni inceliği almış seçkin kişiyi ifade eder. Oysa, sosyolojide kullandığımız kültür, bundan çok farklıdır. İnsanların toplumda yaşamaları nedeniyle öğrendikleri şeylerin toplamı anlamında kullanılır. Bu açıdan her toplumun bir kültürü vardır.

Antropolog Edward Tylor, kültürü şöyle tanımlıyor; "kültür ya da uygarlık, bilgi, inanç, sanat, ahlâk, hukuk ve geleneklerle insanın toplumun bir üyesi olarak kazandığı tüm yetenek ve alışkanlıklardan oluşan karmaşık bir bütündür." Ona göre kültür, insanın yarattığı ve geliştirip kendilerinden sonrakilere aktarılacak üzere gelecek kuşaklara öğrettiği her şeyi kapsamaktadır. Bugün kültür bir yaşam biçimi olarak da tanımlanmaktadır.

* Prof.Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

Yani, "kültür" kelimesinin sosyolojik anlamı, bir topluluğun tüm yaşam biçiminin ifadesidir. Bir başka antropolog Ralph Linton'a göre kültür, öğrenilmiş davranışlar ve bu davranışların sonuçlarından meydana gelen bir bileşimdir. Onu bir araya getiren öğeler, belli bir toplumun üyelerince paylaşılır ve aktarılır. Yemek yeme, giyim, kullanılan dil, evlenme, sevişme, ölü gömme, futbol oynama, kitap okuma vs. içine olan bir kavramdır.

Başka bir tanımla kültür, insan davranışının öğrenilen kısmıdır. Kültürün eğitsel kavramlarla ifadesi, "beşerî öğrenimin; paylaşılmış ürünleridir," biçimindedir. Bu tanım, kültürel davranışı doğuştan gelen içgüdüler yahut diğer kalımsal özelliklerden ayırır. Biyolojik kalıtımın tersine, kültür, toplumsal kalıtım olarak adlandırılabilir ve bu toplumsal grupta kuşaktan kuşağa aktarılır.

Kültür, insan yapısıdır ve insanın yaptığı her şey kültürün bir parçasıdır. O halde, sosyolojik açıdan "kültür", "bir toplumun üyeleri arasında paylaşılan, devredilen ve bir değişim süreci içinde bulunan öğrenilmiş davranış kalıpları ile bu kalıpların ürünlerinin oluşturduğu bir yaşam biçimidir."

Kültürün önemi nedir? Ne işe yarar? Bu konu, kültürün işlevlerini gündeme getirir.

B. İşlevleri

Kültürün işlevlerini şöyle sıralayabiliriz:

- a) Kültür, bir toplumu diğerinden ayırmaya yarayan bir işaret gibidir.
- b) Kültür, bir topluma özgü olan değerleri içerir ve onları yorumlar.
- c) Kültür, toplumsal dayanışmanın temellerinden birini oluşturur. Aynı kültüre mensup insanlar, bir dayanışma içindedirler.
- d) Kültür, toplumsal kişiliğin doğuş ve gelişiminde egemen bir etmendir.

Bu işlevler, kültürün sadece toplum içindeki birey ve gruplar için değil, aynı zamanda, toplumların birbirleriyle ilişkileri için de önemlidirler.

C. Kültür ve Uygarlık

Bu iki kavramı birbirinden ayıranlar, kültürü (hars) sadece manevî öğeler bütünü, uygarlığı ise maddî öğeler bütünü olarak alırlar. Bizdeki sosyologlardan Ziya Gökalp, bu ayrımı kabul eder. Ona göre kültür ve uygarlık ayrı anlamlara gelen iki kavramdır.

Bu iki kavramın aynı anlama geldiğini söyleyenler de vardır. Çünkü kültür, maddî ve manevî ögeler bütünü olarak ele alınmaktadır. O halde uygarlık da bunları içerir denmektedir. Atatürk de bu anlayıştadır. O, bu konuda; "kültür dediğimiz zaman, bir insan toplumunun devlet yaşamında, düşünce-sel yaşamında, ekonomik yaşamında, yapabilecekleri şeylerin bileşkesini kastediyoruz ki, uygarlık da bundan başka bir şey değildir" der. Sosyologlar, bugün daha çok "kültür" kavramını kullanmayı tercih etmektedirler. Yani, kültür ve uygarlık kavramları aynı anlamda kullanılıyor.

Bazı sosyologlar da bu iki kavram arasında hâlâ bir ayırmadan söz etmektedirler. Bunlar, uygarlık kavramını, aralarında kaynaşmalar ya da ortak kökenler bulunan kültürler birliğini belirlemek için kullanırlar. Örneğin bu anlamda Batı uygarlığından, Avrupa uygarlığından söz edilebilir. Bu uygarlıkta tek tek Fransız, İngiliz, ABD, Alman, İtalyan kültürleri vardır. Bu çerçevede, kültür kavramı, belirli bir topluma bağlanmaktadır. Oysaki uygarlık, zaman ve mekân bakımından daha fazla yayılım gösterdiğinden, daha kapsamlı birlikleri belirlemek için kullanılmıştır.

Ayrıca, uygarlık, bilimsel ve teknik ilerleme ile, kentleşmeyle, toplumsal örgütlenmenin karmaşıklığı ile nitelenmiş, gelişmenin çok ileri aşamalarına ulaşmış toplumları belirlemek için de kullanılmaktadır. Başka bir açıdan farklı bir yaklaşım da şudur:

Kültür, yaşam biçimi olarak ele alınıp niteliği anlatmaktadır. Oysa, uygarlık, yaşam düzeyini içerir ki niceliği anlatır. Bu iki kavram, birbirinden soyutlanamaz. Birisi, diğerini bütünlükler.

Ziya Gökalp, iki kavramı birbirinden ayırır. "Hars" dediği kültür, ulusal; uygarlık ise, uluslararasıdır. Yani, Gökalp, daha çok, manevî ögeleri (anlamlar, değerler, kurallar) kültürden sayıyordu. Oysaki kültür, (araç gereçler, teknoloji gibi) maddî ve manevî ögeler bütünüdür.

Prof. Aydın Sayılı, bu konuda birleştirmeden yanadır. Ona göre uygarlık, kültürü içine alır. Prof. Sayılı, Atatürk'ün bu iki kavramı niçin birleştirdiğini şöyle yorumluyor:

"Kültür, ulusal olunca değişmez bir niteliğe sahiptir. Oysaki Atatürk, dinamik bir kültürden yana idi. Millî özelliklerimizin de millî özellik sıfatını kaybetmeden geliştirilmelerinin gereğine inandığı için onun böyle bir görüşe katılmamış olması beklenebilir."

Kongar da kültür ile uygarlık arasında coğrafya kapsamı dışında bir fark yoktur diyor. Kültür tanımını şöyle açıklıyor: "En genel ve en nesnel tanımı ile kültür, insanın yaratıklarının tümüdür."

"Kültürel alanda Atatürkçülük, ne İslâm düşmanlığı, ne de Batı hayranlığıdır. Kültürel açıdan Atatürkçülük, Türk kültürünün ulusallaşarak, evrensel boyutlara ulaşmasının savaşını vermektir. Çünkü çağdaş bir ulusal devlet yaratmak ister."

II. Kültür Kurumlarımızın Oluşması ve Atatürk

Cumhuriyetimiz kurulduktan sonra kültür kurumlarımızın oluşması, gelişmesi, onun çabalarıyla gerçekleşmiştir. Kültüre önem vererek, bizzat meşgul olmuştur. Atatürk, "kültür bir ulusun tarihsel gidişini gösteren bir harekettir" derken, kültürün durağan değil, devingen bir değerler topluluğu olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda kültür değerlerinin kökenlerinin tarihte aranması gerektiğine inanıyordu. "Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür" diyerek, bu konuya ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Yani diğer devlet görevleri arasında bu konulara da yeterince yer ve önem vermiştir.

Onun zamanında bu konuda yapılanlardan bazılarını şu noktalarda toplayabiliriz:

İstanbul'dan Anadolu'ya bilim, kültür ve sanat adamları ve öğelerini aktarma etkinlikleri yer almıştı.

Ayrıca, Anadolu Türk tarihi, eğitimi ve kültürü üzerinde çalışma ve araştırma yapanların teşvik edilmesi ve ödüllendirilmesi de diğer önemli katkılardır. Bu hususların kendi insanlarımızca araştırılması ve değerlendirilmesi teşvik ediliyordu. O zamana kadar Anadolu Türk uygarlıkları yabancılar ve azınlıklar tarafından ele alınıyordu.

TBMM Hükümeti bir dizi eserler yayınladı. Türk Tarihi ve kültürü konusunda 91 kitap yayımlandı. Bunların % 60'ı telif idi.

Şimdi, onun zamanında oluşturulan kültür kurumları ve kültürel etkinliklere bir göz atalım.

Türk Dil Devrimi

1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyetini kurdurmuştur. Türkçenin sadeleştirilmesi, yabancı kelimelerden arındırılması, aydın dili ile halk dilinin, konuşma dili ile yazı dilinin birleştirilmesi, halk ağzından derlemeler, kitaplar-

dan taramalar yapılması kararlaştırıldı. 1936'da DTCF kuruldu. Bu alana ilmi katkıda bulunmak için, Dil konusunda şöyle der: "Türk demek, dil demektir. Milletin çok belirgin niteliklerinden birisi dildir. Türk milletindenim diyen insanlar, her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan, Türk harsına, camiasına mensubiyetini iddia ederse, buna inanmak doğru olmaz."

Bir başka konuşmasında, "Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki dil, bilinçle işlensin" diyerek bu konuda kurumsallaşmayı amaçlamıştır.

Adı geçen kurum, pek çok eseri yeni dile çevirdi ve halk, onları anlar duruma geldi. Bugün Türk Dil Kurumu, kültürümüzün temel kurumu olarak görevini sürdürmektedir.

Son yıllarda yabancı dilde öğretim yapan üniversiteler açılmakta ve bunlara rağbet edilmektedir. Yabancı dile üniversitelerimizde önem verilmesini memnunlukla karşılıyoruz. Fakat yabancı dille eğitim yapmak tamamen Atatürkçülüğe aykırı bir gelişmedir. Türkçenin gelişmesine ters düşen böyle bir yaklaşım, Atatürkçülüğün tersine, Türkçenin zararına olan bir tutumdur ki kaygı ile izlenmektedir.

Dil inkılâbının bir başka boyutu "Harf İnkılâbı"dır.

Mustafa Kemal, 1928'de harf inkılâbını şöyle duyurur. "Arkadaşlar, güzel dilimizi, ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel âhenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir." Böylece Türk milletinin bütün fertlerine bu harflerle okuma yazma öğretilmesi emrini verdi. Uygulamaya kendisi bizzat katılarak yurt gezileri yaptı.

Türk Tarih İnkılâbı

Türk milletinin tarihteki köklerini Türklerin dünya medeniyetine kazandırdığı öğeleri ortaya çıkartıcı çalışmalar yapmak amacıyla 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. 1935'de bu kuruluş Türk Tarih Kurumu adını almıştır. Türk tarih incelemelerini bir biçime sokmak amacıyla çalışmalara başlandı. Yani, Türk milletinin eski zamanlarından, yeni çağlara doğru tarihini içeren gerçek olaylar dizisi üzerinde özel incelemeler yaparak, bunları açıklığa kavuşturmak isteniyordu. Bu kurum da bugün hâlâ bu konularla ilgili görevlerini sürdürmektedir. Özellikle yaptığı kongreler, açılan sergiler, yurt içi kazılar ve yayınlarla dikkat çekici çalışmalar yapmaktadır.

Eğitim-Öğretim Kurumları

Eğitimin bütünleştirilmesi (Tevhidi Tedrisat), millî eğitim örgütünün kurulması, ilk, orta öğretimin kurulması, öğretmen yetiştirme, mesleksi ve teknik eğitime yönelme, yüksek öğretim ve halk eğitimi gibi eğitsel etkinlikler, kültürel gelişmelerin başka bir boyutunu oluşturmuştur.

İlkokuldan üniversiteye kadar tüm eğitim öğretim kurumları yeniden ele alınır. Özellikle yeni tip yüksek okullar açılır. 1933'de İstanbul Üniversitesi kurulur. Avrupa'dan bilim adamları getirilir. Ankara Hukuk Fakültesi, DTCF, Ziraat Fakültesi ve Gazi Eğitim Enstitüsü kurulur.

Sanat enstitüleri, ticaret okulları, kız enstitüleri, akşam sanat okullarının açılması ise, üniversite dışı gelişmelerdir.

Halk evlerinin açılması ise, onun kültür alanındaki halkçılığını gösterir. Yurdun her köşesinde kurulan halk evleri ve halk odaları, edebiyat, tiyatro, resim, müzik, folklor, halk şiiri, halk sanatları, halk dansları dallarında yoğun çalışmalar yapmaktaydı.

Güzel Sanatlar ve Kurumsallaşması

Kültür devrimi bütünlüğü çerçevesinde tüm sanatları ele alan ve onları çağdaş bir görünümle geliştiren çabalar, onun en güzel armağanlarının birisi olmuştur. Tüm sanatları yeni bir ruhla, yeni dünya görüşü ile canlandırmış ve yönlendirmiştir. Aşağıda, bu konudaki belli başlı çalışmaları belirteceğiz.

Resim-Heykel: Yüzyıllardır İslâm dininin ana yasakları içinde yer almıştır. 19. yüzyılda ressamlarımız yetişmeye başladı.

Akademide süsleme sanatlarıyla ilgili bölümler açıldı.

İslâm inancına göre heykel, yere gölgesi düşen bir tasvir, bir put sayılmıştır. Bu nedenle bu sanatın gelişmesi sınırlı kalmıştır. Ayrıca teknik güçlükler ve olanaksızlıklar da vardı.

Anıtların Türk sanatçılarına yaptırılması gereği ortaya çıkmıştı. Cumhuriyet dönemi ile heykeller yapılarak bu konudaki İslâm geleneği yumuşatılmıştır.

1937'de Atatürk'ün emriyle bir Resim ve Heykel müzesi açılmıştır.

Müzecilik

Onun çabalarıyla modern müzecilik anlayışı yerleştirilmiş ve ülkemize müzeler kazandırılmıştır.

İlk meclis hükümeti, Türk Âsar-ı Atıkası Müdürlüğünü kurmuştur. Meclis, eski Türk eserlerinin korunması, müzelerde saklanması çalışmalarına hız verdi. Millî müzecilik çalışmaları, 1923 yılında Ankara Arkeoloji Müzesi'nin kurulmasını sağladı. 1924'de Topkapı Sarayı müzeye çevrildi. Almanya ve Macaristan'dan uzmanlar getirildi. 1925'te devlet müzesinin, Ankara Etnografya Müzesi'nin temelleri atıldı. O zamandan beri müzeler gerek sayıca, gerekse çeşit bakımından artış göstermiştir. O zamandan beri atelyeler çalışıyor, yabancı heykeltçiler çağrılıyor, yarışmalar düzenleniyor, binalara sanat yapıtları giriyor, cadde ve meydanlar heykellerle donanıyor, sanat sergileri birbirini izliyor.

Müzik

Onun Türk müziğine tutkusu vardı. Türk müziğini Batılı müzik ölçü ve aletleriyle geliştirmek ve öğretmek için 1924'te Ankara Musiki Muallim Mektebi kurulmuş. 1930'dan sonra İstanbul Belediyesi Konservatuvarı ıslah edilmiş, 1935'te Ankara'da Millî Musiki ve Temsil Akademisi (Konservatuvar) kurulmuştur. Değerli müzik uzmanları Türkiye'ye davet edilmiştir. Çok sesli müziğe yönelirken, ulusal Türk müziğinin modern teknik içinde yükseltilmesine önem veriyordu. Atatürk, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasını kurdurdu.

Türk müziğinin de günün birinde Batı'nın çok sesli tekniğine kavuşacağını düşünüyordu. Bugün bu nitelikte besteler henüz yapılamamıştır. Dolayısıyla çok sesli müzik halka inememiştir. Günümüzde zengin bir folklorumuz var. Yine, disiplinli, görkemli görüntülü Türk sanat musikisi oluşmuştur. Halk müziğimiz de oldukça zengin. Türk temalarını senfonilerde, oratoryolarda, çok sesli korolarda, balelerde yaşatan sanatçılarımız yeterli sayıda olmamakla birlikte, yine de yetişmektedir.

Atatürk, "birgün Türkiye'de de opera ve bale oynanacaktır" demişti. Bu isteği, günümüz Türkiyesinde bol bol gerçekleşmiştir.

Tiyatro

Batılı uzmanların yardımıyla "Tiyatro Meslek Okulu" açılmış, orkestralar kurulmuş, operacılar yetiştirilmiş, opera binası açılmış, tiyatro alanında gelişmeler sağlanmıştır. İstanbul Şehir Tiyatroları, Ankara Devlet Konservatu-

varı, Devlet Tiyatroları, özel tiyatrolar gibi kurumlar açılmış, çağdaş ülkeler derecesinde üstün nitelikte yerli ve yabancı yazarların oyunları icra edilmektedir.

O, güzel sanatlara büyük önem vermiştir. Bugün çalışmalarını sürdüren bütün sanat eğitim kurumları, kaynağını ondan alır. Kültürün önemli bir ögesi olan güzel sanatlar, büyük önderin gerçekçi yaklaşımı, yakın ilgisi, büyük desteği ile ülkemizde kökleşmiş ve gelişmiştir.

Yaşadığı dönemde tutarlı bir sanat politikası izlemiştir. Atatürk'ün uygarlık, eğitim, bilim, kültür ve sanat konularındaki görüşleriyle belirlenen ana çizgi, yönetim katlarında ve aydın kesimde değerlendirilmiş, bu genel doğrultuda sanatçıya uygun bir yaratma ortamı sağlanmaya çalışılmıştır.

1923 yılında, "bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz, açık söyleyelim ki, o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur" demiştir. Bu sözlerini gerçekleştiren sanata katkıları oldukça önemli ve kalıcı olmuştur. O, sanatta kurumlaşma çalışmalarını da başlatmıştır. Sanata ve sanatçıya büyük bir yakınlık duymuştur. Sanatçıları her zaman korumuş, onları çevresinden eksik etmemiştir.

Sanat, millî eğitim şuralarında, hükümet programlarında yer almıştır.

Giyim İnkılâbı

Türklerin kullandığı giyim biçimi millî olmayan bir şekilsizlik karışımı niteliğindedir. Kuşaklar, şalvarlar, yün çoraplar, çarıkalar, çarşaf yaygındır. Atatürk bu konuda şöyle diyordu: "Uluslararası ve uygar giyim biçimi, milletimiz için de uygundur ve biz onu alacağız. Ayaklarımıza iskarpin veya bot giyeceğiz. Pantolon, yelek, ceket ve gömlek giyeceğiz, kravat takacağız, şapka giyeceğiz.

Kültürümüzün bir kısmını oluşturan giyim geleneklerimiz, bugün çağdaş bir nitelikte olup, onun çabalarıyla, çağdaşlaşmıştır.

Tekkeler, Dinsel Örgütler

Bu konuda onun sözleri açıktır. "Bilimin ve uygarlığın ışığını öncü edinmek varken, şeyh vs. nin öğütlerinde mutluluk ve hatta maddî refah arayan ilkel kimselerin Türk toplumunda bulunmasına hiçbir biçimde izin vermeyeceğim. Baylar ve ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar ülkesi olamaz. En doğru ve gerçek tarikat uygarlık yoludur".

O, *Nutuk*'ta da aynı gerçekleri dile getirmiştir. Birtakım şeyhlerin, dedelerin, seyitlerin, çelebilerin, babaların, emirlerin arkasından sürüklenen ve alın yazılarını ve canlarını falcıların, büyücülerin, üfürükçülerin, muskacıların ellerine bırakan insanlardan meydana gelmiş bir topluluğa uygar bir millet gözü ile bakılabilir mi? Milletimizin gerçek niteliğini yanlış bir yoldan gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi adamların ve kurumların yeni Türkiye devletinde, Türk Cumhuriyeti'nde daha da çalışmalarına göz yumulmalı mı idi? Buna önem vermemek, ilerleme ve yenileşme adına, en büyük ve düzeltilmez bir hata olmaz mı idi?"

Din kültürümüzün bir kısmını oluşturan bu konuda bugün büyük aşamalar kaydedilmiştir. Halkımızın eğitilmesi ile bu konuda ilerleme olmuştur. Fakat bugün, lâikliğin dinsizlik olduğu kanaati dinsel çevrelerde yaygınlaşmıştır. Bunun nedeni de, aydınlarımızın bu konudaki davranışlarından ve lâikliğin anlamını eğitim yoluyla kitlelere yeterince anlatamamamızdan kaynaklanmaktadır.

Uluslararası Takvim ve Saat

1925 yılında milletlerarası takvim ve saat kabul edildi. Bu inkılâbı, Türkiye'nin milletlerarası ilişkilerinde ve ülke içinde, farklı takvimler ve saatler kullanmasından doğan karışıklıklara ve ortaya çıkan güçlüklerle son vermiştir. Kültürün bir parçası olan bu konu da çağdaş bir niteliğe kavuşturulmuştur.

Hukuk Devrimi

Kültürün bir kesimi olan hukuk da, çağdaş bir niteliğe kavuşturulmuştur. Arap ve İslâm yasasının hukukî hükümleri kaldırılmış, çağdaş hukuk yerleştirilmiştir. Başta, 1924 Anayasası'nın hazırlanması, Türk Medenî Kanunu'nun kabulü, Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlar, çağdaş duruma getirildi. Mahkemeler ve diğer hukukî örgütler de yeni ve çağdaş biçime dönüştürüldü.

Soyadı yasası da bir hukuk inkılâbı idi.

Unvanların kaldırılması ve bay, bayan biçiminde tek unvan kullanılması da kültürel bir düzenleme olmuştu.

Halk Evleri

Kültürel uyanışta Türk Ocaklarının kurulması, Atatürk'ün yurtsever ve milliyetçi hareketine bağlı kalmıştı. Halkı bu konuda eğitmesi de bu kurumların önemli katkıları arasında yer almıştır. Halkevleri 1932'de halka açıldı.

İmralı Açık Ceza Evi

Bu ceza evi, modern hapisanenin bir örneği olmuştur. Burada suçlular, çalışmış, iş öğrenmiş, eğitilmiş, insan gibi yaşamış ve topluma yeniden kazandırılmışlardır. Toplumaya yeniden iyi insan olarak dönmüşlerdir. Böylece burası, sürgün yeri olmaktan çıkarılmış, suçlunun topluma karşı olumsuz eğilimler geliştirmesine engel olunmuştur.

Kadına İlişkin Devrimler

Türk kadınının toplumda yer almasını sağlayan her türlü hakların tanınması ve uygulamaya geçilmesi, yine kültürümüzün bir kesitini oluşturmuş, Türk kadınının çağdaştırılması gerçekleştirilmiştir. Türk kadını, pek çok Batılı ülkeden önce, toplumsal ve siyasal haklara kavuştu. Bu konuda Türkiye ilk İslâm ülkesi idi. Örnekler:

- 1931 yılında Türk kadını up dünyasına girdi.
- Türkiye güzeli Keriman Halis, Belçika'da Dünya Güzeli seçildi.
- 1933 yılında Türk kadınına muhtar, köy ihtiyar kurulu seçme ve seçilme hakkı veren yasa çıktı.
- 1934 yılında Türk kadınlarına tüm seçme ve seçilme hakları sağlayan yasa çıktı. 1935 yılında 18 kadın milletvekili vardı. 1935 yılında ilk Kadınlar Kongresi toplandı.
- İlk Türk kadın pilot, Sabiha Gökçen, yüzbaşı rütbesiyle orduda görev aldı.

Bu örneklerin sayısı giderek artmış, kadın toplumda da söz sahibi olmuştur.

Onun ölümünden sonra, açtığı çığırda yürüyen yöneticiler ve aydınlar, kültür devrimine ilişkin çaba harcayarak atılımlarda bulundular. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Hasan Ali Yücel, 1. Türk Neşriyat Kongresini topladı (1939).
- Köy Enstitülerinin kuruluşu (17 Nisan 1949).
- Devlet Konservatuari kuruluşu (1940).
- Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (1942) kuruluşu.
- İstanbul Teknik Üniversitesi (1944) kuruluşu.

- Millî Kütüphane kuruluşu (1945).
- Anayasa dilinin ve ay adlarının Türkçeleştirilmesi (1946).
- Üniversiteleri akademik özerkliğe kavuşturan Üniversiteler Kanunu'nun kabulü.
- Çağdaş Türk kültürü ve dünya edebiyatından çeviriler yapılması, Terçüme Bürosu'nun kurulması.
- Üniversite devriminin sürdürülmesi gibi şüphesiz bunların hepsi, çağdaşlaşma doğrultusunda atılmış adımlardı.

Ekonomik Kurumlar

Kültürün maddî boyutunu oluşturan ekonomi de, Atatürk'ün çok önem verdiği konular arasında idi. Bu açıdan, birbiriyle tutarlı ve ülke gerçeklerine uyan ekonomik politikalar takip etmesi dikkati çekicidir. Bu politikaları şöyle gruplayabiliriz:

- a) Türk lirasının değerini koruyan anti enflasyonist para-kredi politikası.
- b) Gerçek kamu kaynaklarına dayanan denk bütçe politikası.
- c) Devalüasyonsuz dış ekonomik ilişkiler politikası.
- d) Ulusal kaynakların etkin kullanımını sağlayan plânlı kalkınma politikası.

1923-1938 arasında başarı ile uyguladığı bu ekonomik politikaların olumlu sonuçları kısa zamanda alındı.

- 16 milyona ulaşan nüfusun yoksulluğu görelî olarak azalmıştı. Un, şeker, basma gibi temel maddeleri ithal eden ülke kendi kendine yeter duruma gelmiştir.
- Dış ticaret, sürekli fazla vermiş ve liranın dış değeri korunmuştur. Merkez Bankası'nda 36 milyon liralık döviz ve 26 ton altın birikmiştir.
- Altyapı kurulmuş, ulaştırma ağı geliştirmiştir.
- Devlet öncülüğündeki sanayi yatırımları başarıya ulaşmıştır. Dönem sonunda ülke 17 sanai işletmeye kavuşmuştur.
- Başarıyla uygulanan anti enflasyonist bütçe ve para politikasıyla iç fiyatlarda ve paranın değerinde istikrar sağlanmıştır.
- Ekonomik ve malî yasalar çıkarılarak, ekonominin işleyişini düzenleyen kurallar ve kurumlar oluşturulmuştur.

1923'de yeni Türk devletinin iktisat politikasını tespit etmek için Türkiye İktisat Kongresi toplandı.

Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. Özel kesimde oluşacak sermaye birikimine devlet desteği sağlayarak sanayileşmeyi gerçekleştirmek amacına yöneldi.

Türkiye İş Bankası, Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu. İç ve dış ticaretin canlandırılması, deniz ticareti ve taşımacılığı düzenlendi. Tarıma önem verilerek üretim artışı sağlandı. Aşarın kaldırılması, Ziraat Bankası'nın köylüye kredi ve tohumluk ürün yardımı yapması, ormanları koruma, hayvancılığı geliştirme, ulaştırmanın vergi sisteminin düzenlenmesi, diğer ekonomik atılımlardır.

Dengeli büyüme, kaynakların etkin kullanımı, sektörlerin bütünleşmesi ve iç pazarın genişlemesi gibi bugün savunulan temel ilkeler, Atatürk tarafından yıllar önce bilinmekte ve uygulanmakta idi. Karma ekonomi denilebilecek, yani, özel ve devlet kesimi birlikteliğiyle yürüyen bir ekonomik sistem uygulamıştır.

Devlet öncülüğünde sanayi kesiminde yapılacak yatırımların ana ilkelelerini belirleyen rapor 1934 yılında yürürlüğe girdi. 1934-1938 yıllarını kapsayan I. Beş Yıllık Sanayi Plânı'nın dayandığı ilkeler şöyle idi:

- Temel ham maddeleri yurt içinde üretilen veya üretilebilecek sınaî tesislere,
- Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere,
- Kuruluş kapasitelerinin iç tüketimi karşılayacak düzeyde tutulmasına öncelik verilmiştir.

Sınaî yatırımların gerçekleştirilme ve işletmelerin yönetilmesi görevi Sümerbank Genel Müdürlüğü'ne verilmişti. Maden işleri Etibank ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü gibi kurumlara verildi. Dış ülkelerden kredi sağlanmış ve bunlarla dokuma fabrikaları kurulmuş, Karabük Demir-Çelik Fabrikalarının ithal girdileri sağlanmıştır.

Kentleşme

Maddî kültürün bir başka boyutunu oluşturan kentleşme de Atatürk'ün önem verdiği konular arasında idi. Özellikle Ankara'nın başkent yapılması konusundaki çabaları, onun sağlıklı bir kent yaratma anlayışının sembolü

olmuştu. Yabancı uzmanların (kent plâncıları) çağrılması, trafik, dinlenme, eğlenme kurumları, konut alanları gibi hususlar Atatürk'ün bizzat uğraştığı, ilgilendiği konular arasındadır. Ankara örneğinden hareketle, modern kent hareketinin öncüsü olarak Atatürk'ün katkılarını göz ardı edemeyiz.

Atatürk, yukardaki açıklamalarımızdan da anlaşılacağı gibi, dondurulmamış durağan olmayan bir kültür anlayışına sahiptir. Bu nedenle de, kültürün her alanında hep gelişmeden, ilerlemeden söz etmiştir.

Bugünkü tüm kültürel kurumlarımızın kökeni, onun, çabalarına ve başlatıcı çalışmalarına dayanmaktadır. Sanatçılarımız, eğitimcilerimiz bugün ulusal ve uluslararası düzeyde başarılar elde etmektedirler. Yani onun çabaları, amacına ulaşmıştır.

Güzel sanatların her dalında başarılı kadın sanatçılarımız yetişmiştir. Bugün kültür alanında daha çok, kendimize yerli kaynaklara ve millî değerlere dönme eğilimi ağırlık kazanmaktadır ki tamamen Atatürk'ün görüşleriyle tutarlı bir yaklaşımdır. Atatürk de böyle olmasını istiyordu.

Atatürk, 10. Yıl Nutkunda, "ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız" demiştir. Bu amaç, günümüzde olduğu gibi, gelecekte de geçerli bir ilke olarak daima hatırlanmalıdır.

Ayrıca o, Cumhuriyeti, kültür ve eğitim temeline oturtmuştur. Bu gerçek de her zaman geçerli olabilecek bir noktadır. Ona göre, eğitimle kültür, birlikte düşünülmesi gereken bir bütündür. Yalnız, hükümet politikaları ile uygulamalar arasında boşluklar olmaktadır. Bu nedenle, eğitim ve kültür programlarının politika dışı bir uygulama yoluyla, iktidarlar değişse bile uzun ve sürekli bir niteliğe kavuşturulması gerekmektedir. Bu programların ortak ve değişmez kurallara ve kurumlara ihtiyacı vardır. Bunun için yasallaşma şarttır. Yani bu programlara partiler üstü bir nitelik kazandırılması gerekir.

Sözün özü; Atatürk'ün yol gösterdiği yoldan hiç ödün vermeden kültür devrimimizi, onun zamanındaki gibi duyarlı, azimli, kararlı biçimde sürdürmeliyiz.

Atatürkçülüğü geriye götüren her adım bu toplumda tepki ile karşılanacaktır. Çünkü onun millî benliğimize çaldığı maya tutmuştur. Onu sahiplenen kuşaklar yetişmiştir.

KAYNAKLAR

- Atatürk ve Kültür*, Özel Sayı, Hacettepe Üni. Yayını, Ankara 1982.
- Atatürk'ün Düşünce ve Uygulamalarının Evrensel Boyutları*, Ankara 1981, Ank. Üni. Yayını.
- Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, 1/1, Ankara 1989, YÖK Yayını.
- Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, 1/2, Ankara 1989, YÖK Yayını.
- Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri*, Ankara 1990, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, sayı 37.
- Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, İstanbul 1983, Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları.
- Kavcar, Cahit, "Atatürk'ün Kültürel Alanda Yaptığı Yenilikler", *Ank. Üni. Eğitim Fak. Derg.*, 1981, Cilt 14, Sayı 1-2.
- Kavcar, Cahit, "Cumhuriyet Döneminde Sanat Eğitimi" *Milli Eğitim*, Sayı 62, 1983, MEB Yay.
- Kongar, Emre, *Kültür Üzerine*, İstanbul 1982, Çağdaş Yayınları.
- Özerdim, N. Sami, *Atatürkçünün El Kitabı*, Ankara 1981, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Perin, Cevdet, *Atatürk Kültür Devrimi*, İstanbul 1981.
- Tezcan, Mahmut, *Toplumsal ve Kültürel Değişme*, Ankara 1991, Ank. Üni. Eğitim Bil. Fak. Yay. No. 164.
- Villalta, Jorge Blanca, *Atatürk*, (Çev. Fatih Özsu), Ankara 1982, Kültür ve Turizm Bak. Yayını.